

ЛІТЕРАТУРА:

1. Данилів В.-Ю. Солідарність і солідаризм / В.-Ю. Данилів. – 3-нє пер. І. Андрущенко, Д. Павлюк. – К. : Видавничий дїм «KM Academia», 2000. – 152 с.
2. Тимошенко В. Солідаризм / В. Тимошенко // Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол. : Ю. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2001. – Т. 5 : П – С. – 736 с.
3. Неновски Н. Учение Леона Дюги о государстве и праве и органическая теория общества / Н. Неновски. // Вестник Московского университета. Серия «Право». – № 5 (сентябрь-октябрь). – С. 78–85.
4. История политических и правовых учений : хрестоматия / Под ред. О. Лейста. – М. : Городец, 2000. – 512 с.
5. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Данильян, О. Дзьобань, С. Максимов та ін. ; за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Данильяна. – Х. : Право, 2009. – 208 с.
6. Казмер М. Социологическое направление в русской дореволюционной правовой мысли / М. Казмер. – Рига : Зинатне, 1983. – 130 с.
7. История политических и правовых учений : учебник для вузов / Под общ. ред. акад. РАН, д. ю. н., проф., В. Нерсесянца. – 3-е изд., стереотип. – М. : Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2001. – 736 с.
8. Павленко Ю. Історія світової цивілізації Соціокультурний розвиток людства : навч. посібник / Ю. Павленко ; відп. ред. та автор вст. слова С. Кримський. – Вид. 2-ге, стереотип. – К. : Либідь, 1999. – 360 с.
9. Арон Р. Этапы развития социологической мысли / Р. Арон / Общ. ред. и предисл. П. Гуревича. – М. : Издательская группа «Прогресс», 1992. – 608 с.
10. Гофман А. Дюркгеймовская социологическая школа / А. Гофман // История буржуазной социологии первой половины XX века. – М. : Наука, 1979. – С. 79–117.
11. Самарин А. Социальная эмпатия: у истоков солидарного сознания право / А. Самарин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.za-nauku.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=1263&Itemid=35.
12. Костенко О. Дюркгейм Еміль / О. Костенко // Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол. : Ю. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1999. – Т. 2 : Д – Й. – 744 с.
13. Чижова О. Дюркгейм Еміль. Політологічний словник : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Чижова / За ред. М. Головатого та О. Антонюка. – К. : МАУП, 2005. – 792 с.
14. Дюгі Л. Конституційне право: Загальна теорія держави / Передмова д-ра юрид. наук Ю. Оборотова / Л. Дюгі. – Одеса : Юридична література. – 1008 с.
15. Антологія української юридичної думки : в 6 т. / Редкол. : Ю. Шемшученко (голова) та ін. / Упорядн. : В. Бабкін, І. Усенко, Н. Пархоменко ; Відп. ред. : В. Бабкін, І. Усенко. – К. : Видавничий Дїм «Юридична книга», 2002. – Т. 1. : Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права. – 568 с.

УДК 342.3

ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ ВІДОБРАЖЕННЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ В ТВОРАХ Т.Г ШЕВЧЕНКА

Пушкіна О.В., д. ю. н., завідувач
кафедри права
Кабанова М.Р., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
та методики навчання іноземних мов
Циверенко Г.П., к. ю. н., доцент
кафедри права, начальник міжнародного відділу
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

Стаття присвячена аналізу «політичного ідеалу» Т.Г. Шевченка, «праведного закону», як він неодноразово наголошував. Т.Г. Шевченко чітко показав, що закон, прийнятий експлуаторською владою, не можна сприймати як «справедливий», тому що він не відповідає людським цінностям. Для Т.Г. Шевченка соціально справедливим є рівномірний розподіл землі між членами суспільства, ліквідація станового поділу громадян, введення юридичної рівності, обов'язкова праця всіх членів суспільства, усунення експлуатації. Характерною ознакою політико-правових поглядів Т.Г. Шевченка є глибоке несприйняття, засудження самодержавства.

Ключові слова: правова свідомість, само ідентифікація, політико-правові погляди.

Статья посвящена анализу «политического идеала» Т.Г. Шевченко, «праведного закона», как он неоднократно подчеркивал. Т.Г. Шевченко четко показал, что закон, принятый эксплуататорской властью, нельзя воспринимать как «справедливый», потому что он не соответствует человеческим ценностям. Для Т.Г. Шевченко социально справедливо равномерное распределение земли между членами обще-

ства, ликвидация сословного деления граждан, введение юридического равенства, обязательный труд всех членов общества, устранение эксплуатации. Характерной особенностью политико-правовых взглядов Т. Шевченко является глубокое неприятие, осуждение самодержавия.

Ключевые слова: правовое сознание, самоидентификация, политико-правовые взгляды.

Pushkina O.V., Kabanova M.P., Tsyverenko H.P. ON SOME ISSUES REFLECTION OF LEGAL CONSCIOUSNESS IN THE WORKS OF TARAS SHEVCHENKO

The views of T. G. Shevchenko on some aspects of state and legal reality are lighted up in the article, in particular, his legal ideal (freedom) and state ideal (Getmanshchina) is analyzed. Some assertions are criticized: panslavism of O. G. Shevchenko; approving attitude toward activity of Bohdan Khmelnytsky, who «reunited» Ukraine with Russia; critical attitude toward Ivan Mazepa.

Key words: T.G. Shevchenko, legal consciousness, identity, political – legal views, freedom, Getmanshchina.

Шевченко є основоположником нової української літератури і родоначальником її революційно-демократичного напрямку. Саме в його творчості повно розвинулися ті начала, які стали провідними для передових українських письменників другої половини XIX – початку XX століть. Тенденції народності й реалізму були вже властиві в значній мірі і творчості попередників Шевченка. Шевченко перший в українській літературі виступив як істинно народний поет, твори якого з усією повнотою відбили почуття й думки трудящих мас, їх віковічні визвольні прагнення.

Чи мислима українська культура без славетного імені Тараса Григоровича Шевченка? Чи мислима світова культура без цього видатного українського сина і поета? Звичайно, це питання риторичне. Важко знайти українця, який би не знав хоча б кількох шевченкових рядків. Спробуємо з'ясувати, яку ж роль відіграв Т. Шевченко та його творчість у становленні та збагаченні української культури.

Попередники великого поета в українській літературі в своїх творах критикували окремі явища тогочасного життя, як-от: знущання поміщиків з селян, хабарництво чиновників. Шевченко ж виступив як грізний суддя і обличитель усього самодержавно-кріпосницького ладу, як непримиренний ворог поміщиків і царизму. У його творах змальований новий позитивний герой – борець проти самодержавно-поміщицького ладу, борець за щастя народу. Творчість великого народного поета внесла в нашу літературу незнане багатство тем і жанрів, прилучила її до кращих досягнень світової літератури. Шляхом Шевченка пішли найвидатніші передові українські письменники наступного часу: Марко Вовчок, Панас Мирний, Іван Франко, Павло Грабовський, Леся Українка та ін.

«Кобзар» знаменував собою демократизацію світової літератури, бо з його сторінок чи не вперше заговорили цілі соціальні материки, які залишалися невідомими для

елітарної культури, – і це було одкровенням. Не дивно, що твори Кобзаря перекладені всіма слов'янськими мовами, а також грузинською, вірменською, казахською, узбецькою, німецькою, англійською французькою, датською, новогрецькою, іспанською, хінді, японською, в'єтнамською, корейською, румунською, італійською, угорською, малайською, бенгальською та багатьма іншими мовами. Про все більшу світову славу великого Кобзаря свідчать пам'ятники, встановлені в різних країнах світу: у Палермо (Канада), Бухаресті, Вашингтоні, Нью-Йорку, Парижі тощо.

Т.Г. Шевченка немає з ким порівняти у письменстві інших народів. Не тому, що він кращий за інших. Йдеться про особливий генотип культури нашої країни.

Тарас... Просторо в цьому імені. В ньому вся історія наша, все буття, ява і найпотамніші сни. Нас просто не існує без нього: Україна – це Шевченко, Шевченко – це Україна. Не знайти такого анатомічного скальпеля, який міг би відділити одне від одного. Синонімічна пара на всі часи, доки й світу.

Уявити себе без Шевченка – все одно, що без неба над головою. Він – вершинна парость родового дерева нашої нації, виразник і хранитель народного духу. Навіть плоть його вознесена на вершину. Іншої такої могили на Україні нема, нема такої могили на всій планеті. Вона – немов козацька вежа, де при наближенні небезпеки запалювали сторожовий вогонь. Вогонь на сторожовій вежі Шевченка не згасає ніколи. Той вогонь – його іменний Глагол. Коли ми необачно віддалялися від нього, більмами бралися наші очі, полуда заступала шлях. Отоді мали те, що мали. Шевченко універсальний. Кажемо: Тарас – і чи є такий українець, який би не знав, про кого йдеться. Росіянин не назве Пушкіна Олександром, англієць Шекспіра – Вільямом, німець не нарече імені Гете чи Шіллера, француз – Гюго.

Характерною ознакою політико-правових поглядів Т.Г. Шевченка є глибоке неприйняття, осуд самодержавства. Для нього

немає «хороших» царів. У поемі «Сон», яку сам поет назвав комедією, він із нищівним сарказмом розвінчує образ царя як помазаника божого на землі, в творі «Юродивий» називає його «фельдфебелем на троні», верховодять зграї гвалтівників і кровожерливих поміщиків-нелюдів. В умовах жорстокої реакції Т.Г. Шевченко сміливо поставив питання «чи довго ще на сім світі панам панувати?». В історії експлуататорських держав він бачив сатрапів, тиранів-царів, цезарів, імператорів, що правили, спираючись на церкву, що освячувала свавілля і насильство над людиною. У творі «Царі» поет розкриває і рішуче засуджує злочинну сваволю самовладців-деспотів.

Н. Хікмет пояснив феномен популярності Т. Шевченка, сказавши, що є поети одного міста або села, одного народу, але є поети всіх міст, усіх сел, усіх народів, і саме таким поетом він і є.

Творчість Тараса Григоровича Шевченка постійно перебуває у центрі уваги вітчизняних і закордонних спеціалістів у галузі літературознавства, мовознавства, філософії, культурології.

Великий внесок у розуміння й оцінку творчості Тараса Шевченка вносить українська діаспора, називаючи його спільним пророком, духом нації, предтечею справедливості між людьми, порівнюючи його поетичні твори з центральними образами патріотичного вірша Павла Чубинського «Ще не вмерла Україна і слава, і воля».

Великим є внесок інституту літератури імені Т.Г. Шевченка Національної академії наук України, у коло інтересів якого входять і традиційні напрямки дослідження (вивчення літературної спадщини поета та художника, проблеми сприйняття особистості та творчості у світі), й ті, що з'явилися не так давно (роль поета й національна ментальність, модифікація літературних жанрів, сприйняття особистості та творів Шевченка різними видами мистецтв). Створюються Шевченківська енциклопедія, колективні монографії, проводяться наукові конференції, семінари, присвячені, в тому числі, і його творам образотворчого мистецтва.

Поряд із позитивними підходами в питаннях вивчення життя і творчості поета, на жаль, з'являються публікації, що спрямовані на дискредитацію особистості Тараса Григоровича Шевченка [2, с. 4-9]. Однак ці винятки з правил не в змоззі зупинити проведення об'єктивних досліджень. Більш того, творча спадщина Шевченка викликає особливу зацікавленість серед спеціалістів у галузі теорії та історії права, соціології, теорії держави та права і т. д. [1, с. 144-145].

Насамперед розглянемо можливість комплексного підходу до вивчення такого явища, як виникнення правового самопізнання, з однієї сторони, а з іншої – зробимо спробу підійти до предмету вивчення з позиції поняття «проблеми автора», без якого здається неможливим, на наш погляд, об'єктивний розгляд специфіки поезії Т. Шевченка. Проблема автора виявилася включеною у широке коло досліджень, і її вдало розробляли у своїх працях такі відомі спеціалісти, як В. Виноградов, Б. Корман, К. Фролова, Р. Зорівчак і багато інших.

Приєднаємося до думки тих дослідників, які вважають, що, по-перше, слід чітко розрізняти поняття автора біографічного та автора-суб'єкта свідомості, тобто автора як художнього образу. За Б. Корманом співвідношення автора біографічного та автора-суб'єкта свідомості, в принципі, таке ж, як співвідношення життєвого матеріалу та художнього твору [4, с. 167].

Б. Корман відзначає, що автор є носієм світовідчуття, виразом якого є увесь твір або їх сукупність. Мається на увазі, що автор безпосередньо у твір не входить: він завжди опосередкований – суб'єктно і позасуб'єктно.

При цьому саме поетичні твори багатьма спеціалістами розглядаються з використанням в аналізі термінів «поетичний світ» для позначення форми авторської свідомості.

Необачним є той факт, що авторська позиція не може бути глибоко проаналізована за допомогою лише такого зіставлення, як світогляд і мова художнього твору. Невід'ємною частиною такого ланцюжка має стати самосвідомість, що само по собі представляє філософське поняття. Багато вчених, серед яких О. М. Сліпушко, Л. М. Задорожна, А. О. Шкрабалюк, А. О. Гудима вважають, що самим поняттям «самосвідомість» позначають «переживання єдності та специфічності свого «Я» як окремої сутності, що наділена думками, почуттями, бажаннями, здатністю до дії. Дане переживання є протилежним усвідомленню зовнішнього світу» [7, с. 197-226]. Приєднаємося до думки тих авторів, які дійшли висновку, що самосвідомість не є чимось даним від народження. Її формування слід розглядати й у контексті біографії особистості, і в контексті розвитку суспільства окремо взятого періоду часу:

«Самосвідомість включає в себе процеси самопізнання, ідентифікації себе, самовизначення. У цьому аспекті можна казати про еволюцію самосвідомості, про те, що вона залежить від трансформацій зовнішнього соціального середовища та зміни внутрішнього досвіду людини» [7, с. 97-226]. При

цьому, без сумнівів, особистість завжди розглядається в історії своєї взаємодії з навколишнім його світом, що й сприяє народженню та формуванню цієї особистості, що відбувається на фоні державно-правових відносин між членами суспільства. У своїх поетичних творах Т.Г. Шевченко не тільки виступає в якості істинно народного поета-носія національної свідомості, але й одним з перших в історії української літератури заявляє про себе як обвинувач і суддя самодержавно-кріпосницького устрою:

«Історія мого життя становить частину історії моєї Батьківщини...»

(Т. Шевченко)

Приведені вище цитати з творів поета засвідчують про те, що вони, безсумнівно, є формами вираження сукупності поглядів Т.Г.Шевченка, його ідей, відношення і до свого народу, і до питань законності, справедливості, правосуддя, його особистого розуміння правомірності та неправомірності того, що коїться в суспільстві. Звідси випливає те, що поет є носієм і особистої, і узагальненої свідомості, що об'єктивно має привести до змін в суспільстві. На наш погляд, у поезії Т.Г. Шевченка важко виявити повагу до норм оточуючого (навколишнього) його світу з приниженням людської гідності.

«За правду статъ! За правду згинуть!»

(Т. Шевченко)

Важко бути першим у будь-якому суспільстві, тим паче там, де пожираються моральні норми. При цьому в поезії Шевченка проявляється прагнення до збереження національної самобутності, і це у відсутності принципу плюралізму в самому суспільстві.

Творчість Шевченка постає чи не найвидатнішим всеєвропейським і світовим явищем, бо досі, як слушно зауважив В. Скуратівський, «вікове горе мас, по суті, не мало своїх літературних уст, не розверзалося ними, не прорізалося своїм художнім голосом». Були окремі літературні спроби, але настільки несміливі й наслідувальні стосовно панівної культури, що ставали панською іграшкою, а не грандіозним мистецьким явищем і національно-соціальним викликом, яким була творчість великого Кобзаря. Саме Шевченко вперше в історії порушив тисячолітню німоту соціальних низів. Тому «Кобзар» і має планетарне значення, саме українським словом вперше заговорили невідомі досі для елітарної культури світу, речником яких став українець, він своєю творчістю демократизував європейську та світову літературу.

У творчості Т.Г. Шевченка, в його політичних поглядах поєднувалися ідеї рево-

люційності, демократизму і самостійності України. Його творчість мала великий вплив на розвиток визвольних ідей, національної самосвідомості українського народу, на формування української інтелігенції, здатної до боротьби за ідеали соціальної і національної свободи.

Отже, оцінка поетичних творів Т.Г. Шевченка потребує комплексного підходу спеціалістів. По-перше, слід приймати різноманітні засоби аналізу, що передбачає, зокрема, виявлення особливостей творчого світосприйняття поета через призму «теорії автора». По-друге, плодотворним міг би стати аналіз творчості через призму філософських методів пізнання, що ведуть до осмислення авторської свідомості. Безперечно, плодотворним міг би виявитися підхід з позиції психологічного аналізу, соціокультурного моделювання і реконструювання поезії Т.Г. Шевченка, розгляд релігійних передумов, що мають вплив на розуміння його поетичних творів. Нам представляється, що таке рішення питання могло б посприяти у тому числі й становленню самосвідомості читача.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бузина О. Вурдалак Тарас Шевченко, 2009. – 288 с.
2. Скакун О., Крестовська Н. До питань про політичні та державно-правові погляди Т.Г. Шевченка // Юридична Україна. – 2010. – № 1. – С. 4–9.
3. Виноградов В. Проблемы русской стилистики. – М. : Высшая школа, 1981. – 320 с.
4. Корман Б. Итоги и перспективы изучения проблемы автора // Страницы истории русской литературы. – М. : Наука, 1971. – С. 199–207.
5. Фролова К. Анализ художнього твору. – К. : Радянська школа, 1975. – 174 с.
6. Зорівчак Р. Словесний образ у художньому прикладі // Хай слово мовлено інакше. – К. : Дніпро, 1982. – С. 61–65.
7. Наливайко Д. Шевченко в контексті романтизму і націоналізму / Наливайко Д. // Теорія літератури й компаративістика. – К. : Києво-Могилянська академія, 2006. – С. 197–226.
8. Феномен Тараса Шевченка у культурно-гуманітарному просторі України і світу : програма факультативного курсу для гуманітарних та природничих факультетів / Упорядники : О. Сліпушко, Л. Задорожна, А. Шкарбалюк, А. Гудима. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – 19 с.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ilnan.gov.ua/shevch.html>.
10. Глобенко М. Живий Шевченко // Тарас Шевченко : Зб. праць і статей / За ред. Б. Кравцева. – Чикаго : Вид-во Миколи Денесюка, 1963. – Т. XIII. Шевченко і його творчість.